

Туристський потенціал фортифікаційної спадщини світових війн

Дацюк Олена

ДОТИ КИЇВСЬКОГО УКРІПЛЕННОГО РАЙОНУ ТИПУ «МІНА» В ТУРИЗМІ

Військова історія є в кожній країні світу, оскільки військові конфлікти відбувались і будуть відбуватися стільки, скільки існує людство. Похідною від науки військової історії та нерозривно з нею пов'язаний – військовий туризм. Це зумовлено тим, що зрозуміти та запам'ятати історію набагато простіше побувавши на місцях де відбувались історичні події, відвідавши військові об'єкти, пам'ятні меморіали та навіть взявши участь у військових реконструкціях.

У цій статті будуть розглянуті як об'єкти військового туризму довгочасні вогневі споруди типу «Міна» Київського укріпленого району.

Після Першої світової війни почався новий етап в історії фортифікації, держави перейшли до зведення оборонних кордонів. Такі кордони складалися з декількох ліній укріплень (укріплених районів), ешелонованих в глибину які являли собою систему польових укріплень та укріплень із залізобетону і броньованої сталі. Такі споруди були стійкими до ворожого обстрілу і забезпечували можливість ведення з них ефективного вогню в разі ворожої атаки.

Першим за новими принципами фортифікації почав захищати свої кордони Радянський Союз. В період 1928-1932 був побудований Київський укріплений район (КиУР). Він складався з батальйонних районів оборони які формувались з невеликих залізобетонних споруд ДОТів, доповнених укриттями різних типів. Згідно з актами обстеження УРу № 1 було побудовано 246 оборонних споруд [1, с. 39].

Смуга довгочасних споруд укріпленого району стала основною лінією оборони Києва в 1941. У серпневих і вересневих боях більшість гарнізонів укріплень чинили сильний опір німецькій армії. В ході бою, та при залишенні КиУР радянськими військами, а також німцями в ході планомірної акції зі знищення укріплень, більшість бойових споруд було зруйновано. Ті, які вціліли були законсервовані радянською владою та охоронялись. Після здобуття Україною незалежності, режим секретності з КиУР було знято. З того часу почали з'являтися зацікавлені туристи радянською фортифікацією. Зусиллями груп ентузіастів проводяться обстеження та обміри укріплень, за результатами яких складаються схеми та креслення, публікуються статті в журналах присвячених історії фортифікації, друкуються книги. Також неодноразово зусиллями ентузіастів приводились до ладу споруди КиУР, але через відсутність штатних співробітників та охорони, їх постійно грабують та засмічують. Хоча ці укріплення могли бути першими в списку туристичних об'єктів Києва.

Найцікавішими та найбільшими за розмірами з усіх оборонних споруд Київського укріпленого району є ДОТи типу «Міна», тому саме про них і піде мова далі. Всього ДОТів цього типу було побудовано чотири:

ДОТ № 179 біля шосе Київ-Васильків;

ДОТ № 205 на околиці с. Юрівка,

ДОТ № 401 с. Білогородка;

ДОТ № 552/553 неподалік села Гута-Межигірська.

Власне «Міна» – це споруда, в якій вогнева точка (або кілька вогневих точок) має систему підземних комунікацій (потерн), що отримала назву у зв'язку з підземним способом прокладки потерн, традиційно названих «мінними».

Використання підземних потерн дозволяло максимально зменшити розміри бойових споруд. Водночас підземні комунікації дозволяли значно збільшити боєкомплект та запаси продовольства [1, с. 74]. Також їх розміщення глибоко під землею надавало додатковий захист.

ДОТ № 179 своїм вогнем прикривав шосе на Васильків, складається з одного трьох амбразурного каземату та спостережного пункту (СП). Каземат та СП сполучені між собою підземними галереями-потернами (230 м). Ці потерни утворюють розвинену систему підземних комунікацій у вигляді потерн які ділянками перетинаються. У підземних ходах обладнано приміщення для відпочинку особового складу (35 особи), склади для продовольства та боєприпасів. ДОТ не мав укриття для так званого змінного особового складу, тобто піхотного підрозділу для проведення контратак на поверхні біля самої оборонної споруди. ДОТ № 179 мав спеціальне протихімічне приміщення. Споруда могла витримати одне влучання снаряду 203 мм гаубиці в каземат [1, с. 75].

Під час першого генерального штурму КиУР, що розпочав 29-й армійський корпус німців 4 серпня 1941, ДОТ знищили німці [2, с. 371], підземні галереї вціліли.

ДОТ № 205 вважається найбільшою фортифікаційною спорудою всього КиУРу. ДОТ вбудовано в пагорб, він складається з чотирьох одно амбразурних і одного двох амбразурного каземату. Каземати сполучені між собою підземними галереями-потернами (358 м). У підземних ходах обладнано приміщення для відпочинку особового складу (63 особи), склади для продовольства та боєприпасів, а також укриття для так званого змінного складу (50 осіб), тобто піхотного підрозділу для проведення контратак на поверхні біля самої оборонної споруди. ДОТ № 205 мав спеціальне протихімічне приміщення. Система підземних комунікацій має кільцеву структуру. Споруда могла витримати одне влучання снарядів 152 мм гаубиці у кожен зі своїх відкритих частин-казематів [1, с. 77].

ДОТи № 179 та № 205 організаційно входили до складу 6-го батальйонного району оборони (БРО) КиУРу, що прикривав ділянку Віта-Поштова – Юрівка. Під час першого генерального штурму КиУРу, який розпочав 29-й армійський корпус німців 4 серпня 1941, ДОТ № 205 лейтенанта Ветрова проводив бойові дії починаючи з 5 серпня. Але в надалі ворог не обстрілював

цю «мінну групу» важкою артилерією, як це було на напрямку головного удару біля села Віта-Поштова, та не застосував проти неї штурмові групи саперів з вибухівкою. ДОТ № 205 опинився на нейтральній смузі. Завдяки цьому 12 серпня підрозділи 175-ї стрілецької дивізії відносно легко змогли вийти до «міни» та передати їй гарнізону патрони та провіант. Таким чином підлеглі лейтенанта Ветрова дисципліновано тримали свої позиції та не залишали свого ДОТа близько 7-8 діб, не маючи ніякого контролю та координації з боку свого командування [2, с. 372-373].

ДОТ № 401 з розвиненою системою підземних галерей, має бойові каземати на двох рівнях. З верхнього прострілюється берег річки Ірпінь в напрямку на Білогородку і підступи до ДОТу. На нижньому – два однакових каземати, з яких прострілюється р. Ірпінь і протилежний берег. Верхня частина споруди з'єднувалась з підземною галереєю за допомогою вертикальної шахти, обладнаної скоб-трапом. Цікавою особливістю є те, що під цією шахтою розташований водозабірний колодязь, при цьому в одному з відгалужень потерн є і стандартний колодязь Нортонна. З галереї йде два виходи (основний і запасний) для спостереження за заплавою р. Ірпінь [1, с. 78].

ДОТ № 552/553 складався з одного ДОТ №552 з трьома кулеметними амбразурами та артилерійсько-спостережного пункту № 553 (АСП), які були об'єднані між собою підземною потерною (70 м) [1, с.80]. ДОТ організаційно входив до складу 22-го батальйонного району оборони (БРО) КиУР [2, с. 263]. Та також брав участь у військових діях у вересні 1941.

Як бачимо, укріплення мають цікаві конструктивні особливості у вигляді розвиненої підземної галереї із залізобетону з оборонними казематами та безумовно героїчну історію, чим і заслуговують бути пам'ятками історії, науки і техніки місцевого значення. З чотирьох описаних вище укріплень цей статус має лише ДОТ № 401. Потрапити туди можливо тільки з комендантом ДОТу. Комендант в цьому випадку, це місцевий житель який за домовленістю з місцевим самоврядуванням надає можливість відвідати ДОТ та наглядає за його порядком. На думку автора статті, цього замало, необхідно зробити ДОТи відкритими для організованого екскурсійного відвідування. Музеєфікувати їх, встановити штат постійних співробітників. Також необхідно відновити внутрішнє устаткування казематів. Розмістити інформаційні стенди, розробити маршрутні листи, квести. Створити аудіо гіді для можливості самостійного огляду. Обладнати місця для відпочинку. Організувати транспорт з найближчих станцій метро та обладнати місця для паркування авто, вело транспорту.

1. *Кайнаран А.В., Крещанов А.Л., Кузяк А.Г., Ющенко М.В.* Киевский укрепленный район: 1928-1941. – Житомир:Волинь,2011. – 356 с.
2. *Кайнаран А.В., Муравов Д. С., Ющенко М. В.* Киевский укрепленный район. 1941 год. Хроника обороны. – Житомир:Волинь,2017. – 456 с.